سەربازگەی دووبز بۆ ئەنفالکراوانی ژن و منداڵ.. عەلی مەحمود محەمەد

بەشێك لە ژن و منداڵەكان و كوڕانی خوار تەمەن 15 ساڵ و منداڵانی بچووكی جیاكراوەی تەنها لە كەسوكاریان, دوای جیاكردنەوەیان لە زیندانی سەربازگەی تۆبزاوەوە, گواستراونەتەوە بۆ فێرگەی شەڕكردن لە دووبز"مەقەر كەتیبەی هەندەسەی عەسكەری", زیندانیان لە تۆبزاوەوە بە ئۆتۆمبێلی ئیڤای سەربازی و گەڕابەو …. گواستراونەتەوە بۆ سەربازگەی دووبز, گروپێكی دیكە لە تۆبزاوەوە بە ئۆتۆمبێلی داخراو بردراون بۆ سەربازگەی دووبز, یەكەم گروپ شەو گەیشتونەتە زیندانەكە لە كاتێكدا كارەبای ناوچەكەیان بڕیوە, بۆ ئەوەی خەڵك ئاگادار نەبێت لە هاتنیان.

ئەو سەربازگەیە پێشتر كە هێزی كۆماندۆی عێراق – مەغاویر "مەقەر كەتیبەی هەندەسەی عەسكەری" مەشقیان تێدا كردووە, كەوتۆتە قەراخ شارۆچكەكە لە نزیك نێوان كەركووك – مووسڵ, سەربازگەیەكی كۆنتر و پڕپوتتر بوو لەوەی تۆبزاوە.

دووبز گوندێكە لە ساڵی 1953 دروستكراوە, لە ڕێكەوتی 1960-8-14 بووە بە ناوەندی ناحیە, لە ڕێكەوتی 1972-9-4 ەوە كراوە بە ناوەندی قەزا.

دووبز قەزایەكە سەر بە پارێزگای كەركوك, پێشتر ناوی دووبز بووە.

لە 31 كم باكووری ڕۆژئاوای ناوەندی شاری كەركوكە, 25 كم لە باكووری حەویجەوەیە, لە باكوورەوە قەزای دەشتی هەولێر و لە ڕۆژئاواوە قەزای مەخمورە.

وشەی دووبز وشەیەكی لێكدراوە لە دوو كە ژمارەیە و (بز) واتای لك، لە سەر زێی بچووك هەڵكەوتووە لە ئاستی شاری دووبزدا زێی بچووك دەبێتە دوو لق, بۆیە ئەو ناوەیان لێ ناوە, ئێستا بە فەرمی بە دبس ناو دەبرێت.

سەربازگەكە بە تەلبەندی بەرزی دڕكاوی دەورە درابوو, ئەم سەربازگەیە بەكار هاتووە بۆ ماوەی نزیك لە حەوت مانگ لە 17ی چواری 1988ەوە تا كۆتایی مانگی دە, ژن و منداڵی ئەنفالی تێدا كۆكراوەتەوە.

سەربازگەی دووبز دوا وێستگەی مانەوەی ژن و منداڵە ئەنفالكراوەكان نەبووە, بەڵكە لێرەوە ئامادە كراون بۆ ناردنیان بۆ زیندانی

سەربازگەی نگرە سەلمان و زیندانی تکریت, لە تکریتیشەوە بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان, ئەوانەشی رزگاریان بوو, بەهۆی لێبوردنە گشتییەکەوە فریای ناردن نەکەوتن.

هەرچەندە ژیان لە ناو زیندانی سەربازگەی دووبز لە چاو زیندانی سەربازگەی نگرە سەلمان بەهەشت بووە لە چاو ئەو جهەنەمەوە, ئەویش بەهۆی هەڵکەوتەی جوگرافیای قەڵای نگرە سەلمانەوە زیاتر, بەڵام لە سەربازگەی دووبز مرۆڤەکان ئامادە کراون بۆ مەرگ, بۆ لە کۆڵکردنەوە, پێی دەچێت زیندانی یەدەکی تۆبزاوە بووبێت, کەواتە سەربازگەی دووبز مەترسیدارتر بووە لە سەربازگەی نگرە سەلمان, بە پێچەوانەی میدل ئیست ۆچ وتەنی, لە کاتێکدا ئەو بۆچوونەی دەربڕیووە ئاگاداری چارەنووسی زۆرینەی ئەو زیندانیانە نەبووە کە چارەنووسیان نادیار بووە, کە لەوێوە برداون بۆ جێگایەکی نادیار, پێم وایە میدل ئیست ۆچ لە بەشی دەردو مەینەتی ئەنفالکراوان لە دووبز غەدرێکی گەورەی لە کەیسی زیندانیان لەم زیندانە نەگریسە کردووە.

کەی ئەنفالکراوان هێنران بۆ سەربازگەکە

بە پێی وتەی ئەبو ئەیمەن کە بەرپرسی جەیشی شەعبییەکان ناو سەربازگەکەو هاوولاتی عەرەبی شاری دووبز بووە, ئێستا لە ژیان نەماوە, لە رێکەوتی 8-4-1988 یەکەم کۆمەڵی ئەنفالکراوان هێنراون بۆ سەربازگەی دووبز. بە وتەی ئەو دوای رۆژێك لە ئامادەکردن و پاککردنەوەی ئەو کۆنە سەربازگەیە, کە لەو کاتە چۆڵ بووە. لێ بە وتەی ژنێکی هاووڵاتی گوندێکی 300 مال□□ی گەرمیان, لە دایك بووی سال□ی 1955, بۆ دادگای بال□ای تاوانەکان قسەی کردووە, دەڵێت" لە گەڵ هاووڵاتیانی گوندی محە بارام سوار ترێکتەر بووین بڕۆین بۆ چەچەمال□, چوینە گوندی قرخ, لە قەرەتامور دەستگیر کراین, بارق پیاوە گەنجەکانی جیاکردەوە, بە لێدان بردیانی, ژن و مندال□ چوار رۆژ لەوێ ماینەوە, پێنجەم رۆژ بە گەڵابە بردیانین بۆ قائمقامیەتی قەزای چەچەمال□, ئ□و رۆژە خۆپیشاندان کرابوو لە چەمچەمال□, ه□ر ئەو عەسرە بردمانیان بۆ تۆبزاوە, لەوێ هۆڵەکان بەتال□ بوون,

ئێمە یەکەم گروپ بووین لە سەربازگەی تۆبزاوە, هەر ئەمان شەشەم رۆژ یەکەم گروپ بوونە نێردراون بۆ سەربازگەی دووبز", کەواتە جیاوازی لە نێوان وتەی ئەبو ئەیمەن و ئەم ژنە 8بۆ 9 رۆژە.

هەرچی میدل ئیست ۆچ ل□ پەرتوکەکەی لەسەر ئەنفال, بەرواری هێنانی یەکەم گروپی زیندانیکراوانی ئەنفالی دیاری نەکردووە بۆ سەربازگەی د,وبز, بەڵام دەڵێت"ئەم ئافرەتانە و منداڵەکانیان لە ناوەڕاستی مانگی نیساندا بە ژمارەیەکی زۆر لە تۆپزاواوە گوێزرابوونەوە بۆ

دووبز".

ژمارەی ئەنفالکراوانی سەربازگەی دووبز

بە پێی وتەی ئەبو ئەیمەن یەکێك لە بەرپرسانی ئەم سەربازگەیە لە نەتەوەی عەرەب, لە هێزی جەیشی شەعبی و بەعسی, تەنها لە ڕۆژانی 8 و 9 و 10 ی ئەبریلی 1988دا , 10322 کەس لە ژن و منداڵ هێنراون بۆ زیندانی سەربازگەی تۆبزاوە, لە ناویاندا منداڵی پەرا گەندەش هەبوونە دایك و باوکیان بردراون بۆ جێگای دی, پێم وایە ئەم مێژووەو ژمارەکە هەڵەیە, چونکە لەو ڕۆژانە هەشتا ژمارە زۆرەکەی ئەنفالکراوانی ئەنفالەکانی 3 و 4 نەك نەناردرابوون بۆ دووبزو تۆبزاوە, بەڵکە هەشتا ئەنفالیش نەکرابوون.
هەروەها جەعفەر موسەوی سەرۆکی دەستەی داواکاری گشتی ژمارەی ئەو ئەنفالکراوانەی بردراونەتە سەربازگەی دووبز بە نزیك لە 26000 کەس وەك سەربازگەی تۆپزاوا دیاری دەکات, دیارە نابێت هەردوو سەربازگە هەمان ژمارە بووبێتن, چونکە زیندانیانی سەربازگەی تۆبزاوە, بە سێ ئاراستە ڕەوان کراون"نگرە سەلمان, دووبز, راستەوخۆ بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان لە پیاوانی گەنج و تەنانەت ژن و منداڵیش" .
بەڵام بە وتەی هیومان رایتس وۆچ ئەم سەربازگەیە "نزیك 7000 گیراوی لە خۆ گرتووە لە ژن و منداڵ".
ژنەکی زیندانی لە سەربازگەی دووبز, لە وتەیدا بە دادگای باڵای تاوانەکان ژمارەی زیندانیانی سەربازگەکەی دووبز بە 9000 کەس دەداتە قەڵەم.
بە وتەی نەرگز عەزیز بابا عەلی, کە مامانی زیندانەکە بووەو هەموو هەفتەکانی بەسەرکردۆتەوە بۆ کاری مامانی پێی وایە 25000 زیندانی لە سەربازگەی دووبز بوونە.

ژمارەی مردووان

بە ژمارەی مردووانی ناو سەربازگەی دووبزی ئەنفالکراوان, ژمارەی جۆراو جۆر دەدرێت, میدل ئیست وۆچ لە پەرتووکەکەیان لەسەر زاری شایەدحاڵەکەوە دەڵێت"مردنی منداڵان زۆر بووە لەوێ, تا مردنی 50 منداڵی مردوو دەستنیشان کراوە"," محەمەد کوڕەکی نە ساڵ بوو، مەزەندەی پەنجا حاڵەتی مردنی دەکرد لەو زیندانە گەورەیەدا کەوا خەزانەکەیانی تێدابوو، لە ماوەی پێنج مانگی دەسبەسەریاندا.
زۆربەی ئەوانە منداڵی بچووك بوون بەڵام هەندێ پیرەژنیش مردبوون".
بەڵام ئەبو ئەیمەن بەرپرسی ئەو جەیش شەعبیانەی لەو سەربازگەیە بوون و ئەرکی پاراستنی سەربازگەکەیان لە ئەستۆ بووە, چونکە زۆر

جار ئەوان سەرپەرشتی بردنی تەرمەکانیان کردووە, ژمارەی مردووان بە " 68 بۆ 74 " کەس دەداتە قەڵەم.
بە پێی وتەی مام ئەحمەد موختاری شارۆچکەی دووبز بێت, ژمارەی منداڵە مردووەکان بە 274 منداڵ مەزەندە دەکات, وەلێ حاجی ئیبراهیمی مەیت شۆر دەڵێت: 150 تەرم بە بانەوەم شوشتووە.
بەلام ئەو گۆڕانەی دۆزراونەتەو□ و لە لایەن وەزارەتی شەهیدانەوە دەرهێنراون, 106 روفاتیان دەرهێناوە "104 منداڵ و 2 ژن" بوونە, دەشێت روفاتی دیکەش هەبن گۆڕ ون بن, تەنانەت کوڕە بچوکەکەی نێرگز لەوێ مردووە, وەلێ تەرمەکەی بردۆتەوە بۆ چەمچەماڵ, مردنی ئەوی لە پیاوانی حکومەت شاردۆتەوە.
تەرمی منداڵەکان لە دووبز بەم شێوەیە نێژراون" لاشەی منداڵە ساواکانی تر لە مزگەوتە کۆنەکەی شارەوە دەبران بۆ ناشتن، بە گوێرەی قسەی کەریمی قوتابیی تەمەن بیست ساڵ......خەڵکی شارۆچکەکە دەهاتنە مزگەوت بۆ شۆردنی لاشەکان و لە دوایشدا گەنجەکانیان، کە کەریمیشیان تێدابووە لە کۆنە گۆڕستانێکی لاتەریکی منداڵاندا کە ماوەی میلێك لە مزگەوتەکەوە دووربووە گۆڕیان بۆ هەڵکەندوون و ناشتنیان. کەریم خۆی یارمەتیی ناشتنی لاشەی چوار منداڵی ساوای داوە و لە ماوەی نێوانیشیاندا هاوەڵەکانی یارمەتیی ناشتنی پەنجا منداڵیان داوە، کە هەر هەموویان لە ساڵەوەخت کەمتر بوون، خەڵکی دووبز پارچە زەوییەکیان لە گۆڕستانەکەدا دیاریکردبوو بۆ گۆڕی ئەو منداڵانە و هەر گۆڕێکی بچووکیش بە جیا نیشانە دەکرا".
لێرە ئەنفالکراوان کێشەی لە گۆڕ نانی روفاتەکان و شوشتنیان بە پێی شەریعەتی ئیسلام و کفن کردن و تەڵقین خوێندنیان وەك زیندانی نگ□ر□ سەلمان نەبووە, بەڵکە ئەو مافەیان پێ دراوە, لە رێگای مەراسیم لە دەرەوەی زیندانەکە, وەلێ بێ پرسە.

چیرۆکەکانی مەرگ

ژنێك قسە بۆ دادگای باڵای تاوانەکان دەکات و باسی کچێك دەکات کە تەمەنی نۆ ساڵ بووە, لە دووبز دایك و خوشکێکی مردووەو خۆی بە تەنها ماوەتەوە لەو زیندانە, هەمان ئەو ژنە دەڵێت لە دووبز 5 ژن مردوونە, وەلێ تا ئێستا رووفاتی دووان لەوانە دۆزراونەتەوە.
ژنێکی دیکە خەڵکی گوندی شێخ محەمەدی سەرو لە ناحیەی قادر کەرەم بۆ هەمان دادگا قسە دەکات و دەڵێت" منداڵەکەیان بە نەخۆشی ڵی سەندووەو بردویانە, هێشتا نەمردبوو , کەچی نەیان گەڕاندەوە بۆی, نەیزانیوە منداڵەکەی چی بەسەر هاتووە ناوو گۆڕی ونە و چارەنووسی نا دیارە".

دایکەکی دیکە لەسکاڵانامەکەی نووسراوە " دوو منداڵەی مردووە و منداڵێکیشی لە زیندانی دووبز بووە" . یەکی دیکە دەڵێت " لە دوبس ژنان لە کاتی منداڵ بوون مردوونە" , ئامینە مەحمود حەمەخان لە دایك بووی ساڵی 1966 خەڵکی سەرقەڵای سەنگاو منداڵی لە دووبز مردووە, ژنەکی دیکە بەناوی فەوزیە محەمەد ئەشرەف خەڵکی گوندی مورادلی سەنگاو, ساڵی لە دایك بوونی 1950, دوو منداڵی مردووە لە دووبز, نەیان هەشتووە بزانەت لە کوێ ناشتویانە.
"کاتێ کە بەهار بەسەرچوو و جێی بە گەرمای هاوین خۆشکرد، ڕێژەی (مردن) زیادی کرد. ئامینەی خەڵکی ئاکەیان، لە دووبز منداڵێکی کچی بوو، بەڵام پاش دوو مانگ منداڵەکە نەخۆشکەوت و مرد. تەنها لە خەڵکی بلە چوار یان پێنج منداڵ مردن. نەبات، دایکەکی تەمەن بیست و هەشت ساڵی خەڵکی قادر کەرەم بوو، دوو منداڵی ساوای لەدەستدا و ماوەی نەوانیان مانگێك بوو. یەکەمجار شارەی کچە سێ ساڵانی مرد و مانگێك دوای ئەوەش نەرە هاتە سەر کوڕە دوو ساڵانەکەی، دیار.
نەبات دەیگوت: "ئەوان لەترسا مردن، چونکە هەند تەقیبوون نەخۆش کەوتن و سکچوون و ڕشانەوەیان تووشبوو". "شەرزاد کە کوڕێکی چواردە ساڵە بوو تاقە یەك شەو حەوت منداڵی ساوای ژماردبوو کە لە دووبز مردبوون".

خواردنی زیندانەکان

لە زیندانی دووبز ژیان باشتر بووە لە زیندانی قەڵای نگرە سەلمان, کەشەی ئاو هەر نەبووە, بۆ خواردن سەرەتا بۆ ماوەی سێ مانگ ڕۆژی تەنها یەك سەمون دراوە بە زیندانیان, کاتەکەی کە هاوتا بووە لە گەڵ مانگی ڕەمەزان, زۆربەی ژنانیش لەوە بەڕۆژو بوونە, نەرگز دەڵێت " سەمونەکەمان بۆ فتاری ئێوارە هەڵدەگرت" , پێچەوانەی سەربازگەی نگرە سەلمان کە لەو مانگە خواردنی باشیان داوە بە ئەنفالکراوان, لە دووبزیش وەك زیندانی تۆبزاوەو زیندانی تکریت لە مانگی ڕەمەزان خواردنی باشیان نەداوە بە خەڵك, لە زیندانی دووبز دواتر جگە لە سەمون خواردنەکەیان برنج و شۆربای نیسکی تێدا بووە, گوایە قزعەی سەربازیان لە سەربازگەی تۆبزاوەوە بۆ هاتووە, خواردنەکە لە جاران چاکتر بووە, بەڵام هەر شیر نەبووە بۆ منداڵ.
بە پێی بەدواداچوونی میدل ئیست ئێچ "لە مانگی حوزەیراندا ئەو کاتەی کە ئامینە – ژنە گەنجەکەی خەڵکی ئاکەیان – گەیشتە ئەوێ بەشە خۆراك لە دووبزدا هەفتانە دوو هێلکە و ماست و چای تێکەوتبوو، لەدوایشدا وایلەهات کەمە شووتیشیان دەدا ".
لە زیندانی دووبزیش وەك زیندانی نگرە سەلمان شت فرۆشتن هەبووە,

هەروەها بە وتەی هەندێك لە زیندانیان گەندەڵیی لەناو زیندانەكە هەبووە, ئەو كوردانەی ببونە بەرپرسی هۆڵەكان هەندێك لە كەلوپەلەكانیان بۆ خۆیان فرۆشتەتەوە."گاردەكانیش سابوون و شەكر و چایان بەو زنانە دەفرۆشت كە هەشتا پارەیان پێمابوو، هەروەها دەسەڵاتدارانی بەندیخانەكەش هەر حەوت بەندی و بەتانییەكیان دەدایە.".

ئەو چەكدارانەی لەوێ بوونە, ئەوانیش دەستیان كردووە بە شت فرۆشتن, نابێت ئەوە لە یاد بكەین هەندێك لە حەرەسەكان ناو سەربازگەكە هاوكاری خەڵكەكەیان كرددوە, لەوانە باسی بەرپرسێكی جێیشی شەعبی دەكرێت بەناوی ئەبو ئەیمەن و چەكدارێكی دیكە بەناوی هادیە كوێر.

"هەژار غازی عەزیز بابە، كە یەكێك لەو چوار منداڵەی كە رۆژی 29/4/1988 لە سەربازگەی دووبز لە سنووری كەركوك لەدایك بووە. هەژار لەوساوە تا ئێستاش گرفتی ئاخاوتنی هەیە و بە پێی راپۆرتی پزیشكیش ناتەواییەكەی پشتڕاست كراوەتەوە، واتا بە تەواوی ناتوانێت قسە بكات، چونكە لە راپۆرتەكەدا هاتووە بە هۆی نالەباربوونی شوێنی لە دایكبوونی، ئەو كەشەی تووش هاتووە.........ئەو منداڵەی بە بەرد ناوكی دەبڕن و هیچ پێویستییەك شك نابەن كە تەوەی بپێچن، ئەو منداڵەی كە بەهۆی خراپی دۆخی زیندانەوە زمانی بە باشی ناگەڕێ و زمانی ناتەواوە. ئەو منداڵەی كە بە خێزانەكی حەوت كەسی تەنها دوو سەمونیان دەدەنێ".

هەژار دەڵێت"دایكم دەیوت لە زیندان شەش منداڵم بە ریشەوە ببووە(ئەرك و خەم و بەرپرسیارەی شەش منداڵی لە ئەستۆ بووە).(دایكی هەژار پێی وتووە كە رۆژانە بە هەموویان دوو سەموونیان پێدراوە، بۆیە ئەو دایكە تەنها كەمێكی خواردووە لەبەر ئەوەی كەمێك شیری هەبێت بۆ هەژار و باقییەكەشی داوە بە منداڵەكانی تری", ئەم چیرۆكە زیندووانە جیان لە چیرۆكەكانی میدل ئیست ۆچ.

ژمارەی هۆڵەكان

بە پێی وتەی ئەبو ئەیمەن بەرپرسی جێیش شەعبییەكانی سەربازگەكە, سەربازگەكە لە 34 هۆڵ پێك هاتبوو, وەلە زیندانییەكان ژمارەی جۆراو جۆر دەدەن, هەروەها بە پێی وتەی ئەوان هەر جەناحێك ناوی تایبەتی خۆی هەبووە.

بە وتەی چەند كەسێك كە زۆرینەن, سەربازگەكە لە 24 هۆڵ و 3 بۆ 4 جەناح پێك هاتووە بە ناوی جەناحی حەویجە, جەناحی 1ی حوزەیران,

جەناحی کەرکوك هەروەها جەناحی ئەربیل , یەکی دیکە دەڵێت 12 هۆڵ بووە, یەکە دەیکاتە 14 هۆڵ, دانەیەکی دیکە دەڵێت هەر 3 هۆڵ پێکەوە بوونە, یەکیکی دی دەڵێت جەناحی 9 هۆڵ بووە واتا 36 هۆڵ, چەند کەسەکی دیکەش دەڵێن, سەربازگەکە 36 هۆڵ بووە.
هەرچی ژمارەی زیندانیانی ناو هۆڵەکانە, یەکە دەڵێت لە هۆڵەکەمان 250 زیندانی تێدا بووە, یەکەکی دی باسی 470 زیندانی دەکات لە هۆڵەکەیان.
ئەنفالکراوێك دیکە دەڵێت هۆڵەکان 300 بۆ 400 کەسی تێدابووە, سارد بووە بەتانی نەبووە بیدەینە خۆمانا.
نەرگز پێی وایە هۆڵەکانی دووبز, قەبارەیان وەك هۆڵەکانی سەربازگەی تۆبزاوە گەورە بوونە, بەڵام سەربازگەی دووبز کەنتر بووە لەوەی تۆبزاوە, وە چۆڵیش بووە پێش ئەوان, چونکە هەموو بنمیچەکەی خۆڵ و تۆز بووە, ژمارەی هۆڵەکانیشی 30 هۆڵ بووە, سەری هۆڵەکانی بە جەمەلۆن داپۆشراوە.
ئەبو ئەیمەن پێی وایە, سەربازگەکە 5 جەناح بووە, بە گشتی سەربازگەکە بەسەر کۆمەڵێك کەرتی جەیشی شەعبی دابەش کراون” دوبس, کەرکوك , حوزەیران , اربیل”.

هەلاتنی خاوەر قادرو هاوڕێکانی

پێی دەچێت لە سەربازگەی تۆبزاوە بواری هەڵاتن هەبووبێت, هەرچەندە بە پێی بەدواداچوونەکان لە نگرە سەلمانیش بواری هات و چۆ هەبووە, بەڵام هەڵکەوتەی جوگرافیای سەربازگەکەو ژینگەکەی, بواری هەڵاتن نەبووە لە قەڵای نگرە سەلمان, هەرچەندە لەم سەربازگەیە منداڵە هەرزەکارە کوڕەکان ویستوویانە هەڵبێن, بەڵام پیاوانی رژێم بە لێدان دووریانیان خستۆتەوە, ئەمە دەقی چاوپێکەوتنی دلێر کەریمە لە گەڵ خاوەردا, کە لەم سەربازگەیە هەڵاتووە” نوێژی عیشا بوو, دنیا تاریك بوو بوو, وتم ئێستا دەڕۆم, دوو ژنی تر وتیان ئێمەش دێین, یەکێکیان خەڵکی تەوێڵەو بیارە بوو, ئەویتریشیان خەڵکی مەلەحە بوو, بەو تاریکەو بە نهێنی لە زیندانەکە هەڵدێن, دەچنە سەر قەبرستانێك و دەیانەوێت شوێنێك بدۆزنەوە بۆی بڕۆن, نا شارەزایی بەستی بەیبوون. ئۆتۆمبێلێك بەو جادەیەیا تێدەپەڕێت و سەریان دەخات و دەیانگەیەنێتە کەرکوك. لەوێشەوە دەگەڕێنەوە چەمچەماڵ, دیارە کابرای شۆفێر دەزانێت ئەمانە قوربانی ئەنفالن و دەی پێیان دەسووتێت و هاوکاریان دەکات بۆ دەربازبوون.
رەحمە نەجمەدین کە لە هەمان زیندان لە گەڵ خاوەر قادر بووە وتی زانیمان خاوەر رایکردووە چونکە بەردەوام دەیگووت رادەکەم, کە

دەنگەی راکردنی بەاو بوەوەو هاتنە لامان پرسیاریان کرد بزانن کەی و چۆن هەڵاتووە, براژنم ڕەسمیە کە زمانی دەزانی و وەکو بەرپرسی بەشەکەمان بوو وەڵامی دانەوە کە ئاگامان لە نییەو بە وردی بەی بگەڕێن هەر لەم ناوەیە.

ئەوانەی لە زیندانەکە دەبن دواتر دەبڕێنە تکریت و لەوێش ناوی خاوەرو هاوڕێکانی دەخوێننەوەو خۆیانیش هەڵهاتبوون.دیارە لیستی ناوی قوربانییەکان هاوپێچ کرابوون, بەرپرسانی زیندانەکە نەیان وەرابوو ناویان بسڕنەوە, ئەوان لە تکریت باردەکرێن بە زیندە بەچاپکردن و لەبوردنەکە دەیان گرتەوەو رزگاریان دەبێت. لە کتێبی لە کەریم باسامەوە بە تکریت ئەو مەرگە ساتانەم تۆمار کردووە. بەڵام میمکە خاوەر وا دەزانێت ئەوانیش مردوون, تا دوایی ئازاد بوونیان, کە دەنەوەو باسی دەکەن بە چ حاڵێتێك دەربازیان بووە…. زۆربەی ئەو ژنانەی لە دبز بوون بەهەی مناڵەکانیانەوە نەیان دەتوانی هەڵبێن, تەنیا ئەو سێ ژنە منداڵیان لە گەڵ نەبوونەو هەڵهاتوونە.".

وەك چۆن لە کاتی گرتندا جاشەکان هەکار بوون بە گرتنیان, دوای رزگار بوونیشی جارەکی دیکە بە دواوەیەن بە بە گرت دانەوەی"کە هاتوونەتەوە جاشەکی ناسیاریان دەچێت هەواڵە دەداتە بەعس, بەڵام بەری ئەمن دێت و بە دایك و باوکی میمکە خاوەر دەڵێت فڵان کەس هەواڵی لێتان داوە, بەم خۆی ناگرم لە بری خاوەر ئەو برایەی دەگرم کە ماوە, من چی لە گرتنی ژنەك بکەم, بەیە و لەوێ بە دوا بە پاراستنی ژیانی خۆیان دەگوازنەوە بە شوێنەکی نزیك بەغداو تا دوای راپەڕین لەوێ ژیان دەگوزەرێنن".

ژمارەی ئەنفالکراوانی سەربازگەی دووبز

تا ئێستا هیچ ئامارێك بە هیچ کام لەو سەربازگایانەی ئەنفالکراوانی بە بردراوە نەکراوە بە سەربازگەی دووبزیشەوە, ئەوەی هەیە گریمانەیە, لیستەکی ئەنفالکراوانی هیچ کام لە سەربازگەکان نییە کەوتبێتە دەست, یاخود حکومەتی هەرێم ئامارەکی وردی بەیان کردبێت, میدل ئیست ۆچ لە پەرتوکەکەیدا دەڵێت" کەمپەکە – کە دوو بینا بوو لە ناو یەکدا حەوت هەزار گیراوی کوردی تێدا یە."

ئەبو ئەیمەن ژمارەی زیندانیکراوانی دووبز تەنها لە سێ رۆژی 8 و 9 و 10ی نیسان بە 10322 کەس دەداتە قەڵەم , وەلە یەکەك لە زیندانیان کە لەو زیندانە بووە, ژمارەی زیندانیان بە 9000 کەس دەداتە قەڵەم. نەرگز مامانەکەی زیندانی دووبز ژمارەی زیندانیان بە 25000 کەس دیاری دەکات.

چەندیان و بۆ کوێ رەوانە کران؟

زیندانی سەربازگەی دوبز کاتی بوو, رۆڵی یەدەکی سەربازگەی تۆبزاوەی دەبینی بۆ دیسانەوە رەوانە کردنەوە بۆ دوا مەنزڵگا, دوای کۆمەڵکوژی پیاوە گەنج و هەرزەکارەکان و بەشێك لە ژن و منداڵەکان سەربازگەی تۆبزاوەو سەربازگەی تکریت, ئەوجا نۆرە هاتەوە سەر زیندانیانی ناو سەربازگەی دووبز بۆ یەکلا کردنەوەی چارەنووسیان, کە لە دوو مانگی یەکەمدا دوو گروپیان لێیان نارد بۆ قەڵای نگرە سەلمان, بەڵام کاروانەکانی دوای ئەوە هەموو بۆ سەربازگەی تکریت بوون, تکریت سەربازگەی ئامادەکاری بوو بۆ ناردنیان بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان.

زیندانییەکان بە پێی قاوش و ژمارە بردراون نەك ناو, خێزانی وا هەبووە هەندێکیان بردراون بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان هەندێکی دیيان ماونەتەوە لە دووبز, دواتر بە لێبوردنی گشتی ئازادکراون, یەکێك لە زیندانە رزگار بووەکانی دووبز دەڵێت” 9000 ئەنفال لە سەربازگەی دووبز بوو, زیاتر لە 5000 یان بردران و نەگەڕانەوە, من 6 خوشکمی تێدا بوو, لە ئەوانەی نەگەڕانەوە “.

ژنێك دەگێڕێتەوە کە لە پێش لێبوردنەکە بردمانیان بۆ تکریت دواتر ئێمەیان هێنایەوە, دوو منداڵ لە رێگا مردن تەرمەکانیان بەجێ هێڵرا. یەکێ دیکە دەڵێت 50 ژن و منداڵ بردران لە هۆڵەکەی ئێمە بە لێبوردن گشتی گەڕاونەتەوە.

خاوەر قادر دەڵێت: هەینی بۆ هەینی 350 کەسیان بە ئۆتۆمۆبیلی تایبەت دەبرد, بۆ نموونە دایکەکە بکەوتایەتە بەر حسابەکە دەبرا و منداڵەکەیان نەدەبرد.یان بە پێچەوانەوە, منداڵەکە بکەوتایەتە بەر حسابەکە دەیان برد و دایکەکەیان بۆ وەجبەکەی تر جێ دەهێڵا.

لەو هەموو ئەنفالکراوە تەنیا دوو هۆڵی گەورە خەڵك مایەوە. لە ماوەی ئەو شەش مانگەدا هەموو خەڵکەکەیان برد .

لە دووبزەوە دەڵێن 4 بۆ 5 وەجبە ژن و منداڵ بردراون بۆ تکریت بۆ رەمیکردن, ژنێك دەڵێت دوای 20 رۆژ لە دووبز بە 16 پاس کچە عازەبەکانیان بردووە, ژنی گەنجی منداڵ داریشیان لە گەڵ بووە, ماڵ هەیە بەس کچەکەی بە تەنها جیاکراوەتەوە و بردراوە.

ئەم ژن و مندالانە بە لێدان بردراون بۆ تکریت, بە سەیارەی داخراوی سەوز, دیارە چیرۆکی بردنەکان بە شاراوەیی ماونەتەوە, بەڵام لەو کاروانەی کە بەر لێبوردنەکە کەوتن , زۆر منداڵ لەناو ئۆتۆمۆبیلی مەرگەکان مردوونە.

میدل ئیست ۆچ کە زانیاری تەواوی چنگ نەکەوتووە لەسەر ژمارەو جێگای بردنی ئەنفالکراوان, دەڵێت” بەڵام هەزاران ک□ستر ل□

بەندییەکان کە ڕەنگە نیوەی ژمارەی گیراوەکانی دووبز بووبێتن، ڕاپۆچی لایەکی تری نادیار کران و لە تاریکیی ئەنفالدا ونبوون".
ئەو لایە نادیارە سەربازگەی تکریت بووە, ئەوەی بەی ڕەوانە کرا نەگەڕایەوە, جگە لە دوا کاروان, کە لە دوای ئەوەی لەوێ بارکران بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان بە ڕێکەوت شانس یاریان بوو, بەهۆی لێبوردنەکەوە گەڕێنرانەوە.
یەکێك لە ئەنفالکراوە ئازادکراوەکانی سەربازگەی دووبز دەڵێت" سەربازگەکە 24 هۆڵ بوو, 15 هۆڵیان بارکراون و بردران بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان. لە دووبز ئەو ژن و منداڵانەی بردراون بۆ گۆڕە بەکۆمەڵەکان, شتومەکەکانیان لە گەڵ خۆیان نەبردووە.
چۆن هێنانی ئەنفالکراوان بۆ سەربازگەی دووبز لە ژێر سەرپەرشتی ئەمن بووە, بە هەمان شێوە مانەوەشیان لەوێ و بردن و گواستنەوەشیان بە هەمان شێوە لە ژێر سەرپەرشتی ئەمنی کەرکوکدا بووە, چونکە دووبزا قەزایەتی پارێزگای کەرکووك بووە لە رووی کارگێڕییەوە.

منداڵ بوون

زیندانی سەربازگەی دووبز, لەبەر ئەوەی جێگای ژنانی گەنج و منداڵ بووە, بۆیە منداڵ بوون یەکێك لە کێشە بەرچاوەکانی ئەم زیندانە بووە, هەر لە ژانی دایکانەوە بۆ مامانی و ناوك بڕین و خوێن بەربوون تا دەگاتە برسێتی و نەخۆشی و نەبوونی شیرو داو دەرمان کێشەی زیندانیانی ناو ئەم زیندانە بووە.
بە بەرد و چەقۆ ناوك منداڵیان بڕیوە, بە قوماشی هەنگوچك پێچاویانەتەوە و ناوکیان گرێداوە, یەکی دیکە ناوکی منداڵەی بە شووشە بڕیووە, ئەوی دی بە بەرد, ژن هەبووە لە ئاودەست منداڵی بووە, نەرگز دەڵێت " لەم زیندانە مامانیم بۆ نزیك 200 منداڵ کردووە کە لێرە لە دایك بوونە, هەبووە یەکسەر مردووە, هەبووە پاش چەند ڕۆژێك, تیاشیان هەبووە ئێستا زەلامە".
نەرگز دەڵێت " سەرەتا بە بەردی نوك تیژ ناوکی منداڵەی بڕیوە, دواتر حەرەسەکان موسیان بۆیان هێناوە, ژن منداڵەی بووە, پەڕۆ نەبوو خوێنەکەی پێ بسڕێتەوە, پەڕۆ نەبوو منداڵەکەی پێ پاك بکەیتەوەو لێی لول دات, خواردن نەبوو بیدەیتە دایکەکە لەو کاتە".
جل و بەرگی منداڵەکان دیکەیان کردەتە بەر منداڵە لە دایك بووەکان, جل و پەڕۆیان بۆیان کە کردونەتەوە, یان بە گونیەی پەتاتە دایانیان پێشیوە, شیرو دایبی نەبووە, منداڵە لە دایك بووەکانی ناو زیندانەکانی ئەنفال, لە دووبز و نگرە سەلمان و تۆبزاوە بەناز بوون لە هەموو رویەکەوە.

وەهای ئەمە وەك ژنەكەی زیندانی دەگێڕێتەوە, ژنانیان بردووە دەرزیان لێیان داوە, بۆ ئەوەی سوڕی مانگانە نەكەن, خوار سكمان دەیدا لە ئێش.
منداڵەكی كەم ئەندام ئاوا چیرۆكی لە دایك بوونی خۆی دەگێڕێتەوە لە زیندانی دوبز" ئەو كاتەی كە دایكم و خوشك و براكانم دەگوزانەوە بۆ زیندانی سەربازگەی دوبز، دایكم بە منەوە دووگیان بووە، زۆرجار دایكم دەیوت: رۆژێ ناوكی تەمان بە بەرد بڕیوە، چونكە چەقۆ و هیچ كەرەستەیەكی دیكە نەبوو و تەنانەت داوایان لە هێزەكانی ناو زیندان كردووە كە چەقۆیەك یان تەنانەت موسەكی بەكارهاتووش بەت بیاندەنە بۆ ئەوەی ناوكی منداڵەكەی پێ ببڕن، بەڵام نەیانداوەنتێ، بۆیە دایكم بە ناچاری لە حەوشەی زیندانەكە بە دوو بەرد ناوكی بڕیوم، تەنانەت خوشكم شەش بۆ حەوت قاعە دەگەڕێت بۆ ئەوەی پارچە پەڕۆیەك پەیدا بكات لە منییەوە بهاڵێنن، دەستیان ناكەوێت، تا دواجار لە یەكێك لە قاعەكان كەوانەیەك لەلای پیرەژنەكی خەڵكی گوندی» تەختە مینا» پەیدا دەكەن و دەیكەنە پەشاك بۆ من.".

نەخۆشی

لە زیندانی سەربازگەی دووبز چارەسەری پزیشكی نەبووە, تەنانەت بۆ نەخۆشییە قورسەكانی وەك گورچیلەو شەرپەنجەش, سیلدارەكان جیا نەكراونەتەوە, لە ناو خەڵكەكەدا بوونە, هیچ خزمەتگوزارییەكی پزیشكی لەو زیندانانە نەبووە, چارەسەریش بۆ نەخۆشییە مەترسیدارەكان نەبووە, وەهای بارودخی سەختی ژیان لە ناو زیندانەكە.
لە دووبز سارد بووە سەرەتا, تیفۆید و سك چوون و رشانەوە بلاو بۆتەوە, رۆژانە خەڵك بە تایبەت منداڵ پێی مردوونە, دواتر گرانەتاو سورێژەش هاتۆتە سەری لەگەڵ حوما ماڵتا. هەموو زیندانەكان لەسەر زەوی رەق خەوتوونە, بە منداڵە ساواكانیشەوە, بەرپرسانی زیندانەكە تەنانەت هەندەك جار بەتانییەكانیان لە خەڵك سەندوەو لە پێش چاویان سوتاندویانە, بەم هەموو هەكارەوە نەخۆشی زۆر بووە.
بە پێی وتەی شایەد حاڵەك "لە دووبز منداڵیان بە دایكی بردووە بۆ نەخۆشخانە بە مردویی هێناویانەتەوە, نەشیان هێشتووە دایكی بەشداری پرسەكەی بكات".
لە سەربازگەی دووبز ئاودەست نەبووە, لە ناو هۆڵەكە دەستیان بە ئاو گەیاندووە. هەر لەوە میكرۆبیان بە خەڵكدا رشتووە, گیانیان پێ

بووە لە مەشولە کە پێشتر ئەو جۆرەیان نەبینیووە.
لە زیندانی دووبز کچێك بە ناوی بیان عەودل جەوهەر خەڵکی گوندی کوڵەَ شەت بووە, شەوان کارەبایان لەسەر خەڵك کوژاندەتەوە. هەر لە زیندانی دووبز وەك تەبزاوەو نگرە سەلمان, منداڵەکانیان بە ماوەیەك وەك سزا جیاکردەتەوە دواتر هێناویانەتەوە.

منداڵە پانزە ساڵانەکان

لە چاوپێکەوتنێکدا رائیدی ئەمن صەباح ئەلحەمدانی باسی ئەوە دەکات گوایە لە کاتی ئامار کردندا زۆر منداڵی پانزە ساڵ زیاتری بە منداڵی کەمتر لەو تەمەنە دیاریکردووە, کردویانیەتە ناو ژن و منداڵەکانەوە, لە لایەکەوە ئەمە دەربڕی ئەوەیە لە سەرەتاوە بڕیارێکە زانراوە کە هاوڵاتیانی نێرینەی تەمەن 15 ساڵ بە سەرەوە چارەنووسیان بە مەرگە, بەڵام لە واقیعدا ئەوەی روویداوە پێچەوانەکەی راستە, زۆر منداڵی کەمتر لە 15 ساڵیان فڕێ داوەتە ناو گەورەکانەوە, ئەوانەی لە دووبز بوونە رەتی دەکەنەو منداڵی گەورەتر لە 15 ساڵ لە کەمپێکە هەبوو بێت, وە زیندە بە چاڵَەکردنی زۆر منداڵی کەمتر لە 15 ساڵ لێرەدا بە نموونە دەنێنەوە کە لە تەبزاوەوە نێردراون بۆ مەرگ لە تیمی ناوو نوسین رزگاریان نەبووە.
سکاڵاکەرێك بە دادگای باڵای تاونەکان دەڵێت" لە 12 ساڵی بەسەرەوە منداڵەکانیان برد نەگەڕانەوە, دەستیان لە پشتەوە بەسترایەوە و پێشتر پیاوەکانیان بردبوو, گوێمان لە تەقە بوو". یەکێکی دیکە دەڵێت"کوڕەکەی 12 ساڵ بووە دیار نییە, نێردراویشە بۆ دووبز ".
خاوەر قادر کوڕە 15 ساڵانییەکەی کە ئاماری 1987 یشی کردووە, بۆ میوانی چووە بۆ ماڵی خاڵی, لە گەڵ پیاوەکان راماڵراوە بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان"کوڕە 15 ساڵانەکەی لە شارەوە چووە بۆ ماڵی خاڵەکانی بەر ئەنفال کەوتووە, لە تەبزاوە لێك دادەبڕێن, تەنها 2 کاتژمێر لە تەبزاوە پێکەوە دەبن".
زۆر شایەدحاڵ هەیە کە کوڕی پانزە ساڵ و روو لە خواریان بردراون لە گەڵَ پیاوەکان و نەگەڕاونەتەوە تا ئێستا گۆڕ ونن.
فەرەج رزگاربووی گۆڕە بە کۆمەڵەکان دەگێڕێتەوە "دوو منداڵیان لەگەڵ بووە"خەڵکی قیڕە بوون" مویان لێ نەهاتووە, زۆر منداڵ بوونە رەمی کراون ".
ئەوانەشی نیمچە بوونە و بردراون بۆ زیندانی دووبز بەردەوام لەبەر هەڕەشەدا بوونە, یەکێ لەوان ئاوا چیرۆکی خۆی بۆ میدل ئیست ڤچ دەگێڕێتەوە"ئەو منداڵانەی ک□م□□ك کزربوون و دەیانتوانی هەڵبسووڕێن پاسەوانەکان بە زۆر قاوش و ئاودەستەکانیان پێپاکدەکردنەوە.

کوڕێکی چواردە ساڵ کە پێنج مانگی لە سەربازگەکەی دووبزدا بەسەربردبوو دەگێڕێتەوە و دەڵێ: "ئەمن و ئیستیخبارات و بەعسییەکان چاودێرمان بوون، هەمیشە دەهاتن و بێ هۆ بەندییەکانیان فەلاقە دەکرد و چەند جارێك دەستیان بەستوومەتەوە و لێیانداوم، جارێکیشیان سێ ئەمن بە دار زۆریان لێدام و پشت و قاچمیان د□زاند. لەو قاوشەشدا کە تیایدا دەخەوتم دووجار لە بەیانییەوە تا ئێوارە بەستمیانەوە بێئەوەی بیەڵن هیچ بخۆم. من نەمدەتوانی و بۆم نەبوو بپرسم بۆچی و هیچ کەسیش نەیدەتوانی بەرپەرچی یاسای بەعس بداتەوە".

بە گشتی چەند منداڵێکی کەم لە دەوروبەری 15 ساڵ لە زیندانی سەربازگەی دووبز بوونە و بۆ یەکتر ناسراو بوونە, ژمارەیان کەم بووە, هیچ منداڵێکی زیاتر لە 15 ساڵ لە زیندانی سەربازگەی دووبز نەبووە.

سەردانی بەرپرسان

بە پێی وتەی زیندانییەکان, عەلی حەسەن مەجید ئەندازیاری پرۆسەی ئەنفال, 3 جار سەردانی زیندانی سەربازگەی دوبزی کردووە, هەر جارەی گروپێکی ئەنفالکراوانی لە گەڵ خۆی بردووە, نەزانراوە ئەو زیندانیانە چییان لێ هاتووە, ئەوەی زانراوە بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان بووە.

هەروەها عزەت دوری جێگیری ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕشیش چووە بۆ زیندانی سەربازگەی دووبز, بە زیندانییەکانی وتووە ئێوە کەسوکاری پێشمەرگەن بەرتان نادەین.

چ هێزێك سەربازگەکەی پاراستووە

ئەو هێزەی سەربازگەی تۆبزاوەی بەڕێوە بردووەو پارستوێتی هێزێکی هەمە رەنگ بووە, ئەبو ئەیمەن کە لە رێکەوتی 1988-4-4 ەوە لە فەرمانگەکەیەوە پێی رادەگەیەنن ئامادە بێت بۆ دەوامکردن وەك جەیشی شەعبی لە سەربازگەی بارەگای کەتیبەی هەندەسەی عەسکەری لە دووبز, دەڵێت ئێمە وەك جەیشی شەعبی 70 چەکدار بووین دیاریکراین بۆ دەوامکردن لە سەربازگەی دووبز, لە دبس,داقوق, حەویجە, ناوەندی پارێزگای کەرکوك ەوە هاتبووین, کە بانگ کراین کەسیشمان نامانزانی بۆ چی بانگ کراوین؟. هەر ئەو دەڵێت دوای دوو رۆژ چەند مەفرەزەیەکی سەربازی هاتن بۆ ئامادەکردنی سەربازگەکە, ئاوو کارەبایان چاککردەوە.

بە پێی وتەی رائیدی ئەمن سەباح حەمدانی بێت ئەو بەرپرس زیندانی دووبز و مونەسقی نێوان هەردوو سەربازگەی دووبزو تۆبزاوە بووە,

پێی دەچێت دووبز هەر وەك بەشێك لە سەربازگەی تۆبزاوە مابێتەوە لە ژێر سەرپەرشتی ئەمنی كەركوكدا بووبێت چونكە ئەو خۆی لە میلاكی ئەمنی كەركووك بووە, زیندانیان لەوێ راگرتووە بۆ قۆناغی دواتر, بەشێكیان بۆ نگرە سەلمان نێردراون, زۆریشیان بۆ تكریت و گۆڕە بە كۆمەڵەكان, ئەوەشی ماون ریكەوت هێشتویانییەتەوە دوواتر ئازاد كراون.
زۆرینەی زیندانیان باسی ئەوە دەكەن كە حەرەسەكان عەرەب و زۆربەیان خەڵكی حەویجە بوونە. زیندانیان باسی ناوی وەك كەنعان و ئەبو نەعمان ابو عارف و ئەبو عروبە هەردوكیان وەك بەرپرس لە دووبز باس دەكەن, پێی دەچێت بە فەرمی داوایان لێكرابێت ناویان نهێنی بێت, تەنها بەو ئەبو وانە بانگ یەكتر بكەن, بۆیە تا ئێستا ئاشكرای ناكەن.
زیندانییەكی دیكە باس ئەوە دەكات كە حەرەسەكان سەرباز بوونەو بێری سوور لە سەریان بووە. لە پاڵ ئەبو ئەیمەن باسی هادیە كوێریش دەكرێت كە حەرەس بووە لە دووبز, هاوكاری زیندانیانی كردووە بۆ نامە هێنان و پەیوەندیكردن. “میدل ئیستیش باسی چەكداری جل زەیتونی دەكات كە حەرەسیاتی زیندانییەكانیان كردووە” چەكداری جل زەیتوونییان ل□ تەكدایە. پاشان دووكاندارەكانی دووبز سەرنجیان دەدا وا كۆمەڵ ك□م□□□ی شەش حەوت كەسیی ئافرەتی بەندكراو بە یاوەریی پاسەوان دێنە لایان و هەر زوو زانییان كە ئەمانە لە سەربازگەكەی دووبزەوە دێن.”.
میدل ئیست مۆفەق نەبووە لە باسكردنی كەمپی دووبز, نەیتانیووە وەك خۆی نیشانی بدات, كە سەربازگەیەك بووە ئامادەكاری تێدا كراوە بۆ زیندە بە چاڵكردن, زۆر زانیاری نا دروست كە لە دڕندەیی زیندانەكە كەم دەكاتەوە , بەمەش لێرە زیان بە دۆسیەكە دەگەیەنێت, تەنانەت بەڕێو□ بەری زیندانەكەش دەكاتە كوردێك كە راست نییە ” بەڵام لەگەڵ ئەم هەموو (باشەیەیدا) ئەگەر بەراورد بكرێ، دووبزیش دیسان ترس و سامێكی كەم نەبوو. ب□ گ□ت□جاڕیی دەوران، گیراوەكان ڕوانییان بەڕێو□ بەری ئەم سەربازگەیە هاوڵاتییەكی كوردە و پیاوێكی خەڵكی د□ق□ری هەولێرە بە ناوی حاجی ئەحمەد فەتاح و حەجی مەككەی كردبوو.”.
هەرچەندە بەرگ سەوزو زەیتونییەكان ئەگەری زۆرە ئەمن بووبێتن, وەك خێروڵا حەمادی لە دان پێنانەكەیدا دەگێڕێتەوە, لە كاتی پێویستدا بەرگی سەربازی بێ روتبەمان دەپۆشی.

گێچەڵی سێكسی

ژمارەیەكی زۆر لەو ژنانەی لە زیندانی سەربازگەی دوبز بوونە, بۆ

دادگای باڵای تاوانەکان ئەوەیان گێڕاوەتەوە, کە گێچەڵی سێکسی لەو زیندانە لە هەموو زیندانەکانی دیکەی ئەنفالکراوان زیاتر بووە, ئەو شایەد حاڵانە دەڵێن کچانی جوانیان دەرکردەتە دەرەوە و دواتر هێناویانەتەوە, شەوان کچانیان بردەتە ناو باخەکان دەوروبەری زیندانەکە و تەعەدایان لێیان کردووە, ئەفسەرەکان شەوان کچانی کوردیان بردووە, 12ی شەو بۆ دواوە کچانیان بردووە, ئەمانەو زۆر چیرۆکی دیکە دەگێڕنەوە, هەموو دەربڕی ئەوەیە لەم سەربازگەیە بە بەرفراوانی گێچەڵی سێکسی بەرامبەر بە زیندانیان ئەنجامدراوە.

ئەشکەنجەدان

هەرچەندە زیندانەکان ئێرە هەموو ژن و منداڵ بوونە, بەڵام لە زیندانی دووبز یش وەك تۆبزاوەو نگرە سەلمان و نزارکە لێدان هەبووە, تەنانەت وەك دەگێڕنەوە بە لێدان بۆ کەبە دوو منداڵ مردوونە. سەربازگەکە دەرگاکەی زۆر کات داخراوە, هەروەها شەوان کارەبایان لەسەریان کوژاندەتەوە, ئەمانەش ئەشکەنجەی دەروونی بووە.

ئازادکردن

ئەبو ئەیمەن دەڵێت “زیندانییەکان پێنج مانگ و یانزە رۆژ لە سەربازگەی دووبز مانەوە” , ژنەکیش خەڵکی توکنە دەڵێت شەش رۆژ دوای لێبوردنە گشتییەکەی 6-9 لە سەربازگەی دوبز ئازاد کراون, ئتر نازانم ئەوانیش دوای بڵاو کردنەوەی لێبوردنەکە لە وەقائعی عێراقی لە رێکەوتی 20-9 ئازاد کراون یان زووتر, بە وتەی ئەم بێت 12ی مانگ ئازاد کراوە.
هەژار غازی عەزیز بابە کە هەر لەو زیندانە لە دایك بووە دەڵێت “رۆژی 20/10/1988 رژێمی بەعس لێبوردنی گشتی دەرکرد و ئێمە گێڕاینەوە بۆ چەمچەماڵ – شۆڕش، لە قادرکەرەمییەکان نیشتەجێ بووین”..
کە لە زیندان ئازاد کراون, زیندانیانی سەربازگەی دووبزیش وەك نگرە سەلمان بردراون بۆ عەرەبەت, دواتر دابەش کراونەتە دوو بەش, چەمچەماڵ و کەلار” رزگاری, شۆڕش”. نەرگز دەڵێت تاکو رێکەوتی 1988-10-25 لە سەربازگەی دووبز ماوەتەوە, ئەوان وەك سەربازگەکان دی بە چەند گروپێك ئازادکراون , ئەمان بەشی کۆتایی زیندانییەکان نەبوونە, وەلێ پێی دەچێت تاکو کۆتایی ئۆکتۆبەر و سەرەتای نۆڤەمبەر هەموو ئازاد کرابێتن.

سەربازگەکەش فرۆشرا

هادی غەزایی کە لە شەخەکانی ساڵەییەو کوردە و خزمی خوالێخۆشبوو ئەحمەد موختارە کە زۆر بە ئەنفالکراوان باش بووە، دە ساڵ قایمقامی شاری دووبز بوو, وەك دەگێڕنەوە قاعەکانی سەربازگەی دووبزی .... دا بە کەسەك بە ناوی ئەحمەد بایز, بە ......, ئەویش شیش و قاپی و جەمەلەنی بانی و پەنجەرەکانی دەردەنە و دەیان فرۆشت, خۆکێش دوایی ئەوە شوێن کەلاوەکەی دەکەنە خانوو, ئێستا هیچ شوێنەواری ئەو سەربازگە گرنگە نەماوە, بەتە ماڵ و گەڕەکەکی لە سەر ئاوەدان کراوەتەوە, ئەمەش دەمانەوێت سەربازگەی قەڵای نگرە سەلمان لە دووری نزیك 1000 کیلۆمەتر بکرێتە مۆنمێنت, کەچی ئەوەی ماڵەی خۆمان کاول کرا بە دەستی خۆمان, ئێستا بە ملیۆنان و ملیاران دۆلار هەمان سەربازگەمان بۆ درووست نابێتەوە؟.

عەلی مەحمود محەمەد

-__________

سەرچاوەکان:

سی دی دەسیەی ئامادەکراوی ئەنفال لە لایەن دادگای باڵای تاوانەکانەوە.

محکمە الانفال اعداد ریکار مزوری بمساعدە محامی ایاد کاکەیی

بەرنامەی بەڵگەنامەیی خەم لەوە بووم , تەلەفزیۆنی ئازادی,کەناڵی گەرمیان

جینۆساید لە عێراقدا ..پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد – هیومان ڕایتس ووچ/ میدڵ ئیست ووچ چاپی سێیەم 2013 چاپخانەی کەمال – وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە محەمەد حەمە ساڵح تۆفیق

-لە تەپخانەوە بۆ عەر عەر , کوردستان کەرکوك 2004 , چاپخانەی ئۆفسێتی

-لە تاوانی ئەنفالدا: ژنێك ویستی بمرێ,کەچی ژیا!- دلێر کەریم ڕێگای کوردستان ژمارەی تایبەت 11-4-2023

-چیرۆکی ئەو منداڵەی لە زیندانـدا لەدایکبوو2024-06-10-جەواد حەیدەری

- نێرگز لە دۆزەخی ئەنفالدا عارف قوربانی 2020 چاپخانەی حەمدی

ئاین و ئەفسانە.. نەوزاد بەندی

پێکەوە گرێدانی هەندێ زاراوە لەلایەن هەندێ لێکۆڵەر و نووسەرەوە جێگای لەسەر وەستان و هەڵوەستەیە، چونکە ناکرێت بەویژدانیی یان بە زۆر پێڕەونکردن بە هیچ ئایدیۆلۆژیا و کەس و شتێک بکرێت و لێی بێدەنگ بین، لە کاتێکدا عەقڵ و لۆژیک دوو پێوەری گرنگن لە مرۆڤدا، پێویستە لە خوێندنەوەکانماندا بەکاریان بێنین، ئەگینا وای لێ دێت وەک چۆن لە بازاڕە میلییەکان تەماتەی شکاومان بەسەردا ساغ ئەکرێتەوە، بە دیکۆرێکی تەماتەی جوان و ڕیزکراو هەڵمانئەخەڵەتێنن، بە هەمان شێوە لە بواری بیر و بۆچوونەکانیشدا، کاڵای بێ سوود و شێوێنراومان بەسەردا ساغ ئەکرێتەوە، ئەوەیش کردەیەکی ترسناکە، چونکە تەماتە شکاوەکە ئەگەر بتوانین فڕێی بدەین، بەڵام ئایدیایەکی شێواو ناتوانین فڕێی بدەین بەڵکو بەرە بەرە ئەبێتە بەشێک لە هەڵوەست و کەسایەتیمان و کاری پێدەکەین. بۆ نمونە ئەم پیتانەی ئێستا من پێیان دەنووسم دەیان ساڵ پێش ئێستا لە ئەلف و بێکەی ئیبراهیم ئەمین باڵدار وەرمگرتوون و تا هەنوکەیش کاریان پێدەکەم، بە هەمان شێوە دیدگا و بۆچوونەکانیش لەوانی تر وەریاندەگرین و کاریان پێدەکەین، بۆ هەر کەسێک بڵێین ئەدۆڵف هیتلەر چۆن کەسایەتییەک بوو، یەکسەر پێت ئەڵێ دیکتاتۆر بوو، چونکە لە ڕێی تەلەفزیۆن و خوێندنەوە و سینەماوە ئەو بۆچوونەی تێدا چێنراوە کە ئەو کەسایەتییە تاکڕە و دیکتاتۆر بووە.

هەر بۆیە ڕاگەیاندن ئەرکێکی گرنگی لەسەر شانە و پێویستە بە هەند وەربگیرێت و حیساب بۆ هەر وشە و پێناسەیەکی بکرێت.

بەرگریی لە لەشەوە هەتا کۆمەڵگا، کردەیەکی کاردانەوەیە، واتا بەرگری کاتێ دروست دەبێ کە هێزێکی دژ دێت بە گژتا ، بۆ نمونە کاتێ بەکتریا و ڤایرۆس و مشەخۆرەکان دێنە ناو لەشمانەوە ، بەرگری لەشمان زیاد ئەکات و پلەی گەرمامان بەرز ئەبێتەوە، ئەمە هۆکاری بەکتریا و ڤایرۆسەکانە، ناکرێت ڕەخنە لە لاشەمان بگرین کە بۆچی گەرم بووە، چونکە بەرگری لەش لە پێناوی مانەوە و ڕزگار بوونە، نەمانی بەرگریی لەش، نەخۆشییەکی ترسناکە پێی دەووترێت ئایدز. بە هەمان شێوە کاتێ دەست بە شانەی هەنگ و هێلانەی هەر گیاندارێک ببەیەن، کاردانەوەی خێرا و هیستیریی ئەو گیاندارانە دێن بە

ڕووماندا، ئەمە شتێکی سروشتییە و ئەوەی کە سروشتیی نییە ئەوەیە ئەو گیاندارانە بەرگریان تێدا نەبێ.
هەر بۆیە کاتێ داهاتی وڵات و هیوا و ئومێدی خەڵک ئەفەوتێنرێ، نیشتمان ئەفرۆشرێ و هەڕاج و پاوان ئەکرێ، ئەبێ کاردانەوەی هەبێ، ئەبێ بەرگریی و بەگژداچوونەوەی هەبێ، ئەگینا ئەو کۆمەڵگایە بە گەمژە و مردوو ئەژمار ئەکرێ.
ناکرێ بە بەرگری و بەگژداچوونەوە بووترێ تیرۆر یان سیخوڕی و تابووری پێنج و ئەو تاواندواختنە بە بنەمایانەی کە گەمژەیی و ڕەشەکیان لێ ئەتکێ. شایانی باسە ماوەیەک پێش ئێستا تەماشای فیلمێکی خەیاڵیی!! هۆلیودم کرد تیایدا بە حیساب کۆریای باکور، نیویۆرکی داگیر کردبوو، کۆمەڵێک لاو کۆبوونەوە و شانەی چەکداریان دروست کرد، کەوتنە لەناوبردنی سەربازەکانی داگیرکەرانی شارەکەیان و تەقاندنەوە و گڕتێبەردانی دامەزراوەکانیان، کەچی کاتێ کەسێکی داگیرکەراوی لای خۆمان بە ئاسپایی گردبوونەوە و ناڕەزاییەک دەربڕێت، دەیان تاوانی تیرۆر و سیخوڕیی دوا دەخەن. کاتێ موسوڵمانێک کە هەموو کۆمەڵگا لەسەر ئاین و قورئانەکەی کەکن، بیەوێت ئایەتەکانی خوا لە ژیانیدا پەیڕەو بکات، پێی دەووترێ تیرۆریست و کۆنەپەرست!
دووری بە نەڕۆیین، خەباتی پێشمەرگایەتیی کە هەمووان بەشدار بووین تیایدا چ لە شاخ، چ لە شار و زانکۆکاندا و قوربانیمان بە ژیان و خوێندن و خوێندنی باڵای خۆمان داوە بە ترساندن و کوشتنی پیاوانی ڕژێم و زیانپێگەیاندنی ئوتومبیل و دام و دەزگاکانیان، ئەمانە هەمووی چوونەتە قاڵبی بەرگری نیشتمانیی و بەرخۆدان و شانازیی و جوامێریی و مەردایەتییەوە، کەچی ئەمڕۆ هەمان هاووڵاتیی و لەسەر هەمان خاک، ناڕەزایی و تووڕەیی و هەڕەشەیەک بکات لە دژی مافە خوراوەکانی (کە لە ژماردن نایەن) یەکسەر ئەیخەنە قاڵبی تیرۆر و ئاژاوەچێتیی و گێرەشێوێنیی و ئەو زاراوە لاستیکیانەوە. کار گەیشتۆتە ئەوەی لەم ماوەیەدا کابرایەکی دانیشتووی ناوەندی عێراقم بە ڕێکەوت لە فرۆشگایەکدا بینی، بە بزەیەکەوە پێم ووت: ئێرە کەی ئەڕۆنەوە شارەکانی خۆتان؟ کوردستانتان کرد بە عەرەبستان.
پێی ووتم : وەڵاهیی مامۆستا، پێ بە دڵ حەزئەکەین بڕۆینەوە، بەڵام سوێند بەخوا بارودۆخەکیان دروستکردووە بچوکترین داواکاریت هەبێ، یەکسەر تاوانی گێرەشێوێنیی ئەدەنە پاڵتەوە و سەرنگونت ئەکەن !!
بە ڕاستی جێگای داخە و خەسارەتێکی گەورەیە تەنانەت بە دەسەڵاتداران خۆیشیان، سیستمی بەرگریی لە هاووڵاتیەکانیاندا نەهێڵن، هاووڵاتییەکی کەیلە و ترسنۆک و بێ هەڵوێست بخوڵقێنن، چونکە سبەی ڕۆژێ ئەگەر جەنگێکی چارەنوسساز یەخە بە نیشتمانەکە

بگرێت، تازە ئەو کۆمەڵگایە مردووە، تازە بەرگریی تێدا قەڵاچۆکراوە، بە گژداچوونەوەی تێدا حەرام کراوە، ناتوانێ بەگژ هیچ دوژمنێکدا بچێتەوە، ئەمە جۆرێکە لە نەخۆشیی ئایدزی کۆمەڵایەتیی، چونکە ئایدز ڤایرۆسێکە لە بەرگری لەش دەدات و ئەیگەیەنێتە ئاستی سفر، بەو جۆرە لەشێکی بێ بەرگری و لاواز و بودەڵە دێتە ئاراوە بە بچووکترین نەخۆشی کەفتەکار ئەبێ، هەر بۆیە پێویستە بەرگریی و تاوان لە یەکتریی جیابکرێنەوە، هاووڵاتی توڕە و هاووڵاتی تاوانبار جیا بکرێنەوە، ڕەخنەی بنیاتنەر و ڕەخنەی ڕوخێنەر، هەنگ و زەردەواڵە، بەرگریی چارەنوس و شەڕی ناوخۆ لە یەکتری هاوێر بکرێن.
ئەگینا کۆمەڵگای گۆڕستان دێتە ئاراوە، تیایدا هەموو مافێکی هاووڵاتیی ئەخورێت و دەسەڵاتێکی ناشیرین هەڵئەتۆقێ کە بەکاری هیچ شتێک نایەت و ڕووی هیچ مەجلیسێکیشی نییە، تەنیا و قەزەون و کەنارگیر، وەک تارماییەکی ترسناکی لێ دێت و ناتوانێت ساتێک بێ ئاسودەیی ویژدانەوە بگوزەرێنێ، ناتوانێ خۆی نیشانی هاووڵاتییەکانی بدات، لەگەڵ هاووڵاتییەکانیدا ئەبن بە دوو دوژمنی سەرسەختی یەکتریی، لە دوو دۆڵی جیاوازدا ژیان ئەگوزەرێنن.
لەم دوایییەدا هەندێ ڕۆشنبیر پەیدا بوون، زاراوەی سەیر و سەمەرە فڕێ دەدەن، وەکو ئاین و ئەفسانە، واتا هەوڵ دەدەن بەرگێکی ئەفساناویی و خەیاڵاویی بکەن بە بەری ئاییندا، هەوڵەکەیشیان لە بەدەنگبوونی خەڵکیدا جۆرێک سەرکەوتنی بەخۆیەوە بینیوە، لە کاتێکدا پێکەوە گرێدانی ئەو دوو زاراوەیە بە ویژدانیی و نەزانیی لە ئەچەڕێ.
ئاین تا ئەستا چ ئەفسانەیەک توانیوەتی دەسەڵات بگرێتە دەست و شارستانیی پێک بێنێ ؟ لە گلگامێشەوە هەتا زیۆس و ئەفرۆدێت و کوڕە کەچەڵە و حەمەدۆک و هاری پۆرتەر و هەموو تەرمە ئەفساناوییە کۆن و نوێکان؟ لە کاتێکدا ئاینی کریستیان، ساڵەهای ساڵ فەرمانڕەوایی ئەوروپا و ئەمەریکای کرد و بە شۆڕش ڕوخێنرا.. هەروەها ئاینی ئیسلام سەدان ساڵ فەرمانڕەوایی لە بەشێکی گەورەی جیهاندا کرد و شارستانییەکی گەورە و فراوانی لە ئەندەلوس و غەرناتە و بەلەدوەلید و تورکیا و جەرجیا و ئاسیا و ئەفەریقیادا بەجێ هێشت، ئیتر چۆن ئایین و ئەفسانە ئەکرێن بە دووانە و پێکەوە گرێ ئەدرێن؟
ئایا هیچ لۆژیکێکی تێدایە کەسانێکی گەورە و بیریار و بەناوبانگی وەک مالکۆڵم ئێکس و محمد عەلی کلایی و ڕۆجێ گارودی و ئیحسان تەبەریی و جەنەڕاڵ کەستە دوای ئەفسانە کەوتبێتن و ئاینی ئیسلامیان هەڵبژارد بێ؟
هەر بۆیە ئەو نووسەرانەی کە (شەلم کوێرم) تەقە لە ئاین ئەکەن

و بەجۆرەها زاراوەی ترەوە ئەیبەستنەوە، پێویستە بە خۆیاندا بچنەوە و چیدی حوکمی قەرەقۆشیی نەدەن، چونکە لە ئاستی لۆژیک و بەهای ئەکادیمیی و بیریاریی خۆیان کەم دەکەنەوە و ئەبنە جێگای پێکەنین و لاقرتێ.
شایانی باسە یەکێک لەو نووسەرانە پێناسەی پلاتۆ بۆ شیعر دێنێتەوە کە دەڵێت شاعیرەکان درۆزنن، بەڵام لە یادی ئەچێ یان نازانێ یان ئەیەوێ نەزانێ کە پێش پلاتۆ بە سەدان ساڵ، لە قورئاندا پێناسەی شاعیران کراوە بە (یقولون ما لا یفعلون) واتا قسەکانیان و کردارەکانیان یەک ناگرنەوە، واتا درۆزنن. لەگەڵ ئەوەی لە قورئاندا هەموو شاعیرەکانی لەو پێناسەیە نەترجاندووە، شاعیرانێکی خاوەن بیر و باوەڕی لێ دەرکردووە، بەڵام پلاتۆ بە ڕەهایی هەموو شاعیرانی بە درۆزن ناوزەد کردووە.

هەواڵێك لە بووكنییان نییە.. شیعری نەژاد عزیز سورمێ

پۆلی باڵندان،
دوور لە هێللانە
لە گوێسوانە و پەنجەرەی ماڵان،
یاخی
لە ئاسمانی وێکهاتووماندا
بۆرایيان
دەبینرێ و نابینرێ
شەڕی بەفر و باران ئەکەن..

(پۆلی باڵندان..
ئاسمانی وێکهاتوو..
بۆرایی..
شەڕ..)

ڕووی سەحەر
سەمای ناکامی

شوێنەواری چاوپۆشین،
ئارەزووی هاوینە ڕازاوەکانی
سەر بە زستانە..
ئارەزووی،
زیندەخەونەکانی چیا و
دەنگی
دیوارە ڕووخاوەکانە
سات بە سات،
پارێکیان لێ
بەلادادێ..

(سەمای ناکامی..
شوێنەواری چاوپۆشین..
زیندەخەون..
دیواری ڕووخاو..)

کەلاری دژواری
پەیژە پێڵهەڵبڕاوەکان
بڵێسەی کزی پرسیاران
تەمی شەوق
لە ئەبستراکتی شەیدای بێدەنگیدا
دەتوێنەوە..
ئاگردانی سەرمابردوو
کوشتەی
هەڵپەڕکێ و زەماوەندان
عاشقکوژانە،
لە ئامێزمان دەگرن
وەك ئەوەی
لە ئاهەنگێکی پیرێزا بین
پێکی بەتاڵمان لەدەست بنێن..

(کەلاری دژوار..
بڵێسەی کز..
تەمی شەوق..
پێکی بەتاڵ..)

لێرەوە
لە سیمای خانمی

سەر بە شەوەوە
دەرکەوت،
باڵندە بۆچی
دوور لە گوێسوانە و پەنجەران
ئەمسەر و ئەوسەر دەکەن..
ئاسمانمان بۆ لێ
وێـکهاتۆتەوە
ڕەونەقی نان و ئاو
تەمەنی ئـاڵوواڵایـان
چۆن لە باگوزەرێـکدا تێپەڕاند..؟

(خانمی سەر بە شەو..
ئەمسەر و ئەوسەر..
ڕەونەقی نان و ئاو..
تەمەنی ئاڵوواڵا..)

گەواڵە
لەبەر خۆری نیشتماندا دەرناکەون..
نەوەی سەدەی بەیدەستان
لە عەشقی خۆیاندا دەگەوزێن
بۆ لە شەوڕاشکانـێ نەگەیشتن
چاویان لە خۆزگە هەڵنەگرت..؟

(خۆری نیشتمان ..
سەدەی بەیدەستان..
شەوڕاشکان..
خۆزگە..)

باڕێزەش پێ نەوەستا
سەرابی بەر دیدەمان بڕەوێنێـتەوە
بە درێژایی ڕووباران
ڕێکەوتی بڕێـکمان نەکرد..
چیلکە دارێکمان
لە بێشەڵانی چڕی هەستمان دەستنەکەوت..
ئەندێشەی نەوت،
تـاوە بارانێك دەرچوو
بێ ئاوڕدانەوە
بێ سڵاو

هات و ڕۆیــی..
شتە ناشتە بەشتبووەکانی دی،
بەری چاویان گرتین
نایانهێشت گەردی
سمی ئەسپی،
بووکنییانمان لێ دیار بێ..

(بــڕ..
ئەندێشەی نەوت..
شتە ناشتە بەشتبووەکان..
سمی ئەسپی بووکنیــیان..)

باڵای مزگێنی ئاودامانی خەون
بە کەروێشکەی مێرگانیش نابینرێ ..
دڵنیایی،
بە گومان پێـــچراوەتەوە
بە گــژ باڵندە یاخییەکاندا دەچێ..
دڵنیایی،
تــارایەکی ڕەشە
ئاوێنەی دوابڕاو،
پۆلــی باڵندان دەردەخاتەوە
زەوی و ئاسمانی لێ تەنیوین
چاو خومار ئەکا
نەشئە دەداتە گەڵایان
بەر لە وەرزی خۆیان هەڵبوەرێن..
نامەی شەوانەی ئــاگربازی
سوارە بێ خەبەرەکان
نامەی دڵی سادەمان
کە لە ڕوو بە ڕووبوونەوەی شادیدا،
دەسەوەستانە..
پەژارەی پشکۆیان،
بارانی لازوەردی چلەشۆر
لە گەڕەکی (هەر کەسە بۆ خۆ)دا
دەگەیێنێ..

(دڵنیایی..
ئاوێــنەی دوابڕاو..
سواری بێ خەبەر..

گەڵەکی- هەر کەسە بۆ خۆ-..)

درەخت،
گەڵانەوە چاخی تەوتەمایەتی
دارستان
چڵی هەڵچووی تاسان دایدەپۆشێ
زەردەپەڕ دەستی بەسەر دادێنێ
سرووشت دەرمانی سرووشت ئەکا
ئاوازێکی نامۆیە ڕیتمی داد..

(چاخی تەوتەمایەتی..
چڵی هەڵچوو..
سرووشت..
ڕیتمی داد..)

دامنەنابوو
بگا بەوەی
وەرز هەموو لێك بچن
دامنەنابوو
لەگەڵ دەرکەوتنی غەمزە و
چاڵی ڕوومەتان
ڕەنگ تێکەڵ بن
وێنەی شەتاوان
لە زەنوێران
هەڵدەخلیسکێن
دامنەنابوو..

(لێکچوون..
دەرکەوتنی غەمزە..
شەتاو..
هەڵخلیسکان..)

بە تێزی سەفەرە کورتەکانی نیلۆفەر
تیشکم
لە بۆشاییدا دیتەوە..
ئەوە ڕووناهییە هێرش دێنێ
ناهێڵێ
مرۆڤ،

پـۆڵایان پێ
خوار بكرێتەوە ..
ڕووناكیيە،
قەدیفەی بێـپایانی تیا
دەگەشێتەوە ..

(تیشك..
بۆشایی..
پۆڵا..
قەدیفە..)

باس لە شایی جنۆكان بوو
لە كانیی بەردینی گـوندی
ژن و پیاو،
خۆیان تێداویشت
بە لافاوی بیابانم چواندبوو
دۆلار و یۆرۆ و یەن ڕادەماڵێ
تەڕیان ناكا..
ئەوەیە نوێـشكی
سترانە غەمگینەكانی سەردەم
وەك كەلوپەلی خاو
دەخزێـنرێنە كارگەكان
كارخانەچییان بەرهەم بـێنن..

(شایـی جنۆكان..
كانیـی بەردین..
سترانی غەمگین..
كارخانەچی..)

هەناسە
ئاماژەی مـان
بەبەری ترازاندا كەوتووە
لێیان كردین
بە ڕایەڵێكی لەرزۆك
بە بۆنە و بێ بۆنە
دێ و دەچێ ..
باڵندە یاخییەكان دەمانبینن
هەموومان دەبینن

کچە چارۆگ ئاڵەکانیش
کە تاك و تەرا ئـاسەواریان ماوە
دیماهیی سەخت
سروودی بەسەرچوون
موچڕکی خامۆشبوون
ترسمان
بەدبیـــنیمان
هەمووی دەبینن باڵندە
تیرێژی زەردەپەڕ
شکۆفەی وەنەوشانیش دەبینن
بە دیار پیسکە و کەلاکخۆران
کە تۆزی ئاردماڵکیشمان
پێ ڕەوا
نابینن..

(کچانی چارۆگ ئـاڵ..
دیماهیی سەخت..
سروودی بەسەرچوون..
پیسکە و کەلاکخۆر..)

تریاکی لەبیربردنەوەی
کەژاوەی بێ خەبەری بووکنییان ئەوەیە..
ئەوانـەن بـێوەپاکیزەی کەناران
بێـئومێد
چاویان لە گوڵاڵەکانی شەرم بڕیوە
سەربردەیان ناگێڕدرێتەوە ..

(تریاك..
کەژاوەی بووکنیـــیان..
بـێوەپاکیزەی کەناران..
گوڵاڵەی شەرم..)

من چیم داوە
شین بۆ باڵندە یاخیبووەکان بگێڕم
لە شۆستە و شەقامان هەڵبلەرزم
گوێی ڕاست و چەپم
لێ ببنە پلاستیکی ژینگەشێوێن
دونیایان پێ ڕازاندراوەتەوە،

سەر بە جەنگەڵ
سەر بە مەرگی دواخراو..
بە سەمای هەوادارانی جەنگ خەوڵ□خراو..
دوای مردن،
کام مزگەوت ، کیهە کەنیسە
پرسەیان بۆ دادەنێ؟

(هەڵلەرزین..
پلاستیکی ژینگەشێوێن..
سەمای هەوادارانی جەنگ..
پرسە..)

چیم داوە
لە مەوسیمی نەداری
لە هەڵمی بۆگەنی بیرە نەوتی شێرپەنجەهێن
بەدنیهادی تێدا
تەرز داوێ
ئاسمان و ئاسمان
ڕووەو باڵندە یاخییەکان هەڵدەچێ ..
سەردەمێکە‌ شەختەبەند،
چیم داوە
لە هاژەی تاڤگە
خووڕەی ڕووبار
هاتووچووی ماسیان..
چیم لە بەندەری ئەستێران داوە
تاریکایی،
لەنگەری لێ دەگرێ
شیعری ڕۆژانەی
بە ستایلی پاشمۆدرێـنایەتی
لێ دەنووسرێن..؟

(هەڵـمی بۆگەن..
بەدنیهادی..
هاتووچووی ماسیان..
بەندەری ئەستێران..)

سۆز،
سۆزی گەڕانەوەی بووکنیانە

لە چریکەی باڵندە یاخییەکانەوە هەڵدڕژێ
ناگاتە زەوی..
سۆزی چاوەڕوانییەکی بێـکۆتاییە
بۆ زیندووڕاگرتنی جەستەی خوولیاکانمان
بۆ هیـــچ..
سۆز،
سۆزی گریانی ژنە تەنیاکانی
شەوە سووتاوەکانە
پەلکەگیای گردۆڵکانی
پێ
ئارام دەبنەوە..

(گەڕانەوەی بووکنییان..
ژنانی تەنیا..
شەوی سووتاو..
پەلکەگیای گردۆڵکان..)

نابێ ئەمە‌ دوا پێکت بێ کریڤ!
تـاوپەڕێـــنان،
گەشتێك
بۆ باخچەی وێرانی خەونەکانت بکە
دەرگا لە (با)ی ناکاو دامەخە
بڵێی،
لەسەرچاوەی چۆلپەرستییەوە‌ دێ
لە پاشمۆدرێنەدا دەژیێـتەوە.
کە هەواڵێك لە بووکنیانەوە نەبێ
بووك،
لە کوێدا
جێی باسە ئەزیزم..!

(باخچەی وێـران..
با ی ناکاو..
چۆلپەرستی..
بووك..)

چریکەی باڵندە یاخییەکان
دەمانبەنەوە ئەشکەوتان
دەمانبەنەوە ناو

پرسیارە سەرمۆرەکان
زەماوەند
لە گۆڕستانان بەرپا دەکەن
زۆر جار،
دەسماڵی دەستیان
لە کێلی قەبران دەئاڵێ
مردووە حەساوەکان سەخڵەت دەکەن..

(پرسیاری سەرمۆر..
زەماوەند..
گۆڕستان..
مردووی حەساوە..)

هەواڵێك لە بووکنییان نییە..
شایی بە بێئاگایی و
درەوشانەوەیەك بەرپایە
تێز لە زەوی هەڵدەستێنێ..
هەواڵێك لە بووکنییان نییە
ڕەنگە ئەم کاروانەیش
بە دەردی
ئەوانە چووبێ
بەخۆ و خەونەکانییانەوە
ناوە ناوە
(ئیجە) هەڵیاندەلووشێ .

کانوونی دووەمی 2025

گەمەیەکی گومانـاوی؟.. هەژار عوسمان

من زۆر زۆر لە گەڵ ئاشتی دام، بەڵام خۆهەڵوەشاندنەوەی پەکەکە و چەکدانانی بە بێ چاودێریی لایەنێکی ڕەسمیی وەک نەتەوە یەکگرتوەکان یا ئەمریکا یا یەکێتیی ئەوروپا، ئاشتیەکی بێ مەرج و بێ بەرامبەر

و بە دەسکەوتی کۆنکرێتیی دەسبەجێ و بە مسۆگەرکردنی گۆڕینی بنەڕەتی لە دەستوری تورکیا بە داننانی سیاسی و قانونیی فەرمی بە مافی کورد وەک گەلێکی جیا لە تورک لە تورکیا، ئاشتییەکی ئاوا زۆر زۆر جێی گومان و نیگەرانییە و هیچ دەم خۆش نییە پێی. بنواڕە! تا ئێستا دەوڵەتی تورکیا نەک هەر یەک هەنگاوی پراکتیکیی باش و نیازپاکی بەرامبەر کوردی باکور و ڕۆژاوا و باشور نەناوە بەڵکو ڕێک بە پێچەوانەوە هێرشە دوژمنکارییە بێبەزەییەکانی لەسەر سێ پارچەی کوردستان توندتر و ملهوڕانەتر کردەتەوە.
ئۆجەلانەکەی داماو و دابڕاو لە ژیان و زەلیلی نێوان کەڵبە بێبەزەییەکانی تیمساحی دەوڵەتی تورک کەوتەتە ناو گەمەیەکی ترسناکی موخابەراتی و سەربازی و دیبلۆماسی و دەرونیی هەزار سەرەوە، زۆر ئەستەمە ئەو و هەر کەسێکی تر لەدۆخێکی ئاوادا لەسەر کێشەی ڕەوای گەلێکی چل ملیۆنیی نکولی لێکراو بتوانێ بڕیاری ڕاست و هاوسەنگ بدات! دەبوایە ئۆجەلان هەرچی زوتربو لەم قوڕاو و پیساوەی تورکیا و دەستەکانی خستویانەتە ناوی بە هەنگاوێکی جوامێرانە و خۆنەویستانە بهاتایەتەدەرەوە و پرۆسەکەی جێبهێڵایە بە حیزبەکەی و لە تەڵەی تورکیا نەترسایە و ئەوپەڕەکەی ئەوە بو بیکوژن ئە خۆ ژیانی ئەو هیچی لە ژیانی هەزاران گەریلای پەکەکە زیاتر نیە کە لە ژێر ئاڵا و فەرمانی ئەودا شەهیدکران و لە زیندانەکانی تورکیادا دڕندانە ئەشکەنجە دران و بە دەیان ساڵ زیندانی حوکمدران، مەخابن ئۆجەلان ئەمەی نەکرد.
سەدان کەسایەتیی کوردی ناوداری باکور و ڕۆژاوا وەکو (لەیلا زانا) و (گوڵتان کشاناک) و (عوسمان ئەزدەمیر) و (ئەحمەد تورک) و (ئیلهام ئەحمەد) و (ساڵح موسلیح)و (مورشید خەزنەوی) و (فەرهاد ئینجەسو) و (زوبەیر ئایدار) و سەرکردەکانی پەیەدە و هەسەدە و سەدان ئەندامانی کوردی ئێستا و پێشوی پەرلەمانی تورکیا و زۆری تر هێشتا پشتگیریی خۆیان لە بڕیاری کۆنگرەی ١٢ ی پەکەکە ڕاگەیاندوە. بەهەر حاڵ لە ڕۆژی ١٢ ی٥ی ٢٠٢٥ وە کە پەکەکە خۆهەڵوەشاندەوە و چەکدانانی بە دنیا ڕاگەیاند واقیعێکی نوێی سەرنجڕاکێش دروستبوە و دەبێت کورد هەوڵ بدات زۆرترین سودی لێوەربگرێ.
ئێستا پێویستە دەم پارتی کە بەشێکی گرنگە لەم پرۆسەیە بە فەرمی داوای کۆنکرێتی لە ئەردوگان بکات، بە پیشاندانی نیازپاکی و بە بەرەو پێش بردنی پرۆسەی چارەسەری دیموکراتی و ئاشتیخوازیی کێشەی کورد ، هەمو گیراوانی سیاسیی کورد لە زیندانەکان ئازادبکات و بڕیاری لێبوردنی گشتیی بە مەرج بە هەمو گەریلاکانی پەکەکە دەربکات و پەرلەمان کە هەر سێ حیزبەکەی ئەم پرۆسەیە زۆرایەتیی موتڵەقیان

هەیە تەیدا دەستوری تورکیا بگۆڕێ بە جۆرێک کە دان بە بونی کورد دا بنێت وەک گەلێکی جیاواز لە تورک و مافی خۆبەڕێوەبردن بە کورد پەسەند بکات.

گەلەری ئارام و وەرزەکانی فەلسەفە-١١- کۆڕێک بە د. ئازاد حەمە

وانەی یانزەیەم..

١- نیچە و قوتابخانەی فرانکفۆرت

٢- نیچە و پۆستمۆدێرنە فەرەنسەکان

چوارشەمە، ١٤-مەی-٢٠٢٥
کات: ٧ی ئێوارە
شوێن: گەلەری ئارام

کەنارێ گڕ ئەگرێ.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(١)

نمەیەکم بە
پێم ووت
چیتر بارانم ناوێ

(٢)

هاوڕێ ، لە یادتە
تۆ ئەتووت
هاژەی زستانی

غوربەت
وەک دۆزەخێ
لە کڵپەو مسی تواوە و ژەهر ، زیاتر
ڕۆح ئەسوتێنێ
لە یادتە
لە وێندەرێ
لە کوچە تەماویەکانی
لاوێتی، لە باوەشی سەرماو
ئازار و برسیتی و خەما
لە نۆشینی تریاقی عیشقی کوژەرا
بۆ تنۆکە عیشقێکی نائومێدی
ئەتواینەوە،
گەمەمان ئەهات
بە سەرماو تەزینی نیو سنەوبەرە خەواڵوەکانا
لە سرووتی قەشەنگی سەرهەڵگرتووما نا
زەردەمان ئەهات
بە پۆڕە قازو قوڵنگە تەرەو کێویانەی
لە ئێوارە ئاڵونیانەی
سەر کەناری گڕا
بەسەرمانا تێئەپەڕا

(٣)

دەشێ، مردبێتم
بۆیە گوێم
لە زەنگی
هاتنی
گالیسکەکانی
غوربەتی جوانی غەمگینیتە

(٤)

لە دوای وەرینی
پەنجە پەمەیی و پرتەقاڵیی
دارچنارە بیرچوەکانی
دارستانی پایزەی ڕوخسارت
تۆ بڵێی لەم دوورستانە
خواوەند شتێ بکا؟!..یان!..مانەوە

باشترە لەم ئەفسوونی کەناری گریاناویە
ئای!چەند جوانیەکی بێئازارە
کە دەزانم
گەر نەشێیتەوە
کەشتی ئەرخەوانی کازیوەیەک
ڕۆحی پڕ ئەشکەنجە
بە پشت کێوەکانی
هەڵاتنی خۆری
نیگای چاوت ئەبا

(٥)

چونکە ئەتوانم
بە زمانی باران بدوێم
جارێکی تر عیشق ناکەم
چونکە عاشق بوون
مەست بوونە
بە هاژەی مەری پایزێکی
جەستە خەڵتان بە خوێنی دووری
بوونمە بە تۆفان
بە بروسکەی
تیژ، وەک شمشێری دەستی ئافات
جارێکی تر وونبونمە
بەو دەرچە کریستاڵییە فرمیسکاویانەی
سپیدەیەک
لە بەڕاو سەرهەڵگرتن و فەوتان